

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱՌՎՈՒՅՏԻ

ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1933

633

4-64

22.05.2013

30 JUL 2010

638
4-64 48

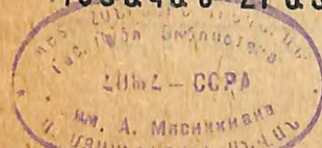
Ա Ռ Վ Ո Ւ Յ Տ Ի
Մ Շ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ը

348
38

ՔԱՂՎԱԾՔ Գ. Կ. ԿԱԼԵՍՆԻԿՈՎ
ՑԵՎ ՊՐՈՑԵՍՍՈՐ Բ. Վ. ԲՈԳԱ-
ՑԵՎՍԿՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ

ԿԱԶՄԵՑ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍ
Կ Ո Ս Տ Ա Ն Դ Ի Ն Կ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ 1933
ՅԵՐԵՎԱՆ

Պատ. խմբագիր Գ. ԶԵՆՅԱՆ
Լեզվական խմբագիր ՀԱՐ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ
Սրբագրիչ Հ. ՍԱՌԻԿՅԱՆ

Պետհրատի տպարան

Յերևան

Դիպվիտ № 8082 (բ.) Պատվեր № 561 Հրատ. № 2509 Տիրաժ 2000

ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՎԱՅՐԵՐՈՒՄ

Առվույտը (յոնջան) հարավային տաք լեռկերը-
ների բույս եւ Այդ լեռկերներում շատ հին ժա-
մանակներից հայտնի չե, ինչպես անասունների
կերի համար լավ խոտ: Ներկայումս առվույտ
մշակվում եւ ամբողջ Յեվրոպայում: Ամերիկացիք
նույնպես գնահատելով նրա տնտեսական նշանա-
կութունը, ընդարձակ տեղ են տվել առվույտի
մշակութանը, վորի շնորհիվ շատ զարգացել ե
նրանց մոտ անասնապահութունը և տնտե-
սութունը՝ հարստացել:

Մինչև հեղափոխութունն առվույտը մշակվում
եր գլխավորապես կալվածատիրական մեծ տնտե-
սութուններում, միայն վերջին ժամանակներս
տարածվեց գյուղական տնտեսութուններում: այ-
ժըմ տարեց-տարի նրա մշակութունն անփքան
ընդարձակ տեղ ե բռնում հարավային լեռկեր-
ներում և Կովկասում, վոր առվույտի սերմը չի բա-
վարարում անդական կարիքները:

Առվույտը հարավում լերաշղթին դիմանում է, չորային տեղերում կատարելապես փոխարինում է լերեքնուկին, վոր հյուսիսային լերկրները բույս է և սիրում է խոնավ տեղ:

Առվույտի առնականներից հայտնիները և տնտեսական նշանակություն ունեցողներն են՝ 1) սովորական կապույտ առվույտը կամ Ֆրանսիականը, 2) Թուրքեստանինը և 3) դեղին մանգաղաձև առվույտը—բուրգունը: Մեզնում ավելի տարածված է սովորական կապույտ առնակը, վորի մասին և կյինի մեր խոսքը:

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԿԱՊՈՒՅՏ ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՄԱՍԻՆ

Ֆրանսիական կամ սովորական առվույտը կեսից մինչև մեկ ու կես արշին (17—106 սանտիմետր) և ավելի բարձրություն ունեցող բույս է: Նրա ցողունն ուղիղ է, ճյուղավոր, գրեթե մերկ, աննշան աչքի բնկնող կողերով: Նրա տերևները շատ են և խիտ, լերեք—լերեք, լերկարավուն, ներքևի կողմը նեղ, վորոնց մեջ սերմն է, մուգ գորշագույն, բմբուրա են: Սերմը մանր է, փայլուն, դեղին գույնով, մուգ փայլով:

Ամառն անձրևային տեղերում և ջրելուց առվույտի տերևներն ավելի բարակում են, քնքուշանում, լայնանում և կոլոր տեսք ընդունում: Չորային տեղերում և լերաշղթ տարիներին աերև-

ները մանրանում են, կուշ գալիս և լերկու լերեսները մաղիկներով ծածկվում, ավելի հաստանում, կոշտանում: այդ ժամանակ տերևների միջոցով խոնավության գոլորշիացումը դանդաղանում է, և բույսը չորութան հեշտ է դիմանում: Տերևների այդ հատկության շնորհիվ, առվույտը չորութան դիմացկուն է և հաջող կերպով մշակվում է չորային լերկրներում և մի հեկտար հողից տասնլերկու անգամ ավելի լե ջուր վերցնում, քան ցորենը և հաճարը:

Վորտեղից է այդքան ջուր գտնում առվույտը: Հողի ներքևի խոր շերտերում է գտնում, վորտեղ վոչ մի մշակվող բույս չի կարողանում ջուր ձեռք բերել: Ջուրն այդ խորքերից վերցնում է նա իր դորեղ, լերկար արմատների միջոցով:

Փափուկ հողերում հենց առաջին ատրին առվույտը մոտ մի մետր խոր արմատ է ձգում, իսկ հին թփերը՝ 2—4 մետր (1—2 սաժեն):

Պինդ հողերում առվույտի արմատները միայն 26—36 սանտիմ. խորություն են ունենում, արմատի վրայի մազարմատները պինդ հողի հանդիպելով՝ չեն խորանում, այլ սկսում են դեպի կողքերն աճել: Այնինչ խոր ու խոնավ, փափուկ հողերում նա շատ հաստ ու լերկար կողմնակի արմատներ է ձգում:

Առվուլաթի արմատի կոթատեղը(աеѣаѧ) ամեն տարի դեպի խորն ե գնում հողի մեջ և ալդպիսով նա պաշտպանում ե ցրտահարութիւնից և վնասատուներից իր ավելի քնքուշ մասը, վորից կախված ե բույսի լերկարամյա դուլութիւնը: Արմատի կոթատեղից դեպի վեր աճում ե ցողունը, իսկ դեպի ներքև՝ արմատը:

Արմատի կոթատեղի վրա աշնանը հավաքվում են շատ կոկոններ, վորոնցից հաջորդ գարնանը նոր ցողուններ են դուրս գալիս: Հնձելուց հետո ցողունները չորանում են, իսկ նոր շվերն արմատի կոթատեղի վրա բողբոջներ են առլիս:

Առվուլաթը պատկանում ե լոբաժաղիկ կամ թիթեռնածաղիկ բույսերի ընտանիքին: Լոբաժաղիկ են անվանում սիսեռը, վիկը, լերեքնուկը, վորովհետև նրանց պտուղը լոբու նմանութիւն ունի իսկ թիթեռնածաղիկ ալ բույսերն են անվանվում, վորոնց ծաղիկների առանձին մասերը նման են թիթեռի:

Այդ բնատանիքի բոլոր բույսերի առանձնահատկութիւնն ալն ե, վոր կարող են ողից աչքով տեսասանելի ելակների, բառկերիաների միջոցով ազոտ յուրացնել և սրանից սպիտակուց վերամշակել:

Ագոտը բույսերի սննդի համար ամենակարևոր

կազն ե: Փոմաղրի մեջ շատ ազոտ կա, դրա համար նրանով պարարտացնում են հողը:

ԻՆՉԿԵՍ Ե ԱՌՎՈՒՅՏԸ ՈՂԻՅ ԱԶՈՏ ՎԵՐՅՆՈՒՄ

Առվուլաթի արմատների վրա (ինչպես և մյուս լոբաժաղիկ բույսերի) փոքրիկ բշտիկներ կամ պալարներ են դուրս գալիս, ճերմակ գունով և գնդասեղի գլխի մեծութամբ: Կան նրանց մեջ խոշորները և մանրները: Այդ պալարներն իրենց մեջ բազմաթիվ բակտերիաներ, մանր կենդանի ելակներ ունեն, վորոնց կարելի լե միայն խոշորացուլց ապակով—միկրոսկոպով տեսնել: Այդ բակտերիաները սնվում են ազոտով և պալարների մեջ մեծ քանակութամբ ազոտալին նուլթեր են կուտակում:

Այդ պատրաստած ազոտալին նյութերն ազոտիութամբ ծծում ե ինքը արմատը: Վորոշ ժամանակից հետո բշտիկների մեջ լեղած բակտերիաներն աշնանում են, բայց նրանց պատրաստած ազոտալին նյութերը մնում են:

Ազոտալին նյութերի մի մասը բույսը չի կարողանում գործածել: առվուլաթի հնձից հետո հողի մեջ մնում են արմատի մնացորդները, վորոնք հարուստ են ազոտալին նյութերով և վորոնք պարարտացնում են հողը:

Վերջիվերջո հողի մեջ վոչ միայն ազոտալին

աղերը (բորակը) չեն նվազում, ինչպես այդ լինում
է հացաբուլսերի և արմատապտուղների մշա-
կության ժամանակ, այլ, ընդհակառակը, հողն այդ
աղերով հարստանում է:

Մեկ հեկտար հողում, սննդաբար աղերի
ձևով, ազոտ մնում է առվույտից հետո՝ 150 կի-
լոգրամ, ցորենից հետո՝ 25՝ կիլոգրամ, գարուց
հետո՝ 24 կիլոգրամ:

Բայց բույսերին կարևոր են վոչ միայն ազո-
տային նուլթեր. նրանք կարիք ունեն և ուրիշ
յերեք սննդատու նյութերի՝ ֆոսֆորի, կալիի և
կրի:

Առվույտը, ճիշտ է, իր յերկար արմատների
միջոցով վոչ միայն հերկված հողից է վերցնում
վերոհիշյալ աղային նյութերը, այլև հերկված հողի
ներքևի շերտից, այնուամենայնիվ, 4—5 տա-
րիներից հետո այդ նյութերն այլևս չեն բավարա-
րում—բերքը պակասում է, ուստի նույն տեղում
կրկին առվույտ չպետք է ցանել: Առվույտից հետո
նույն հողամասում կարելի չէ ցանել բամբակ,
տեխնիկական ուրիշ բույսեր և հացաբույսեր:
Նույն տեղում կարելի չէ առվույտ ցանել 5—6
աարուց հետո և այս դեպքում դարձյալ մեծ բերք
կստացվի:

ԻՆՉՊԻՍԻ ՀՈՂԵՐՈՒՄ Ե ԱՃՈՒՄ ԱՌՎՈՒՅՏԸ,
ՆՐԱ ՅԵՐԿԱՐԱՏԵՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՅԵՐԱՇՏԻՆ
ԴԻՄԱՆԱԼԸ

Քանի վոր առվույտը հողից շատ կեր է վերց-
նում, դրանից կարելի չէ հետևցնել, վոր նրա
համար ավելի հարմար են կրային և մերգելյան հո-
ղերը, կավապղային կամ ավաղամերգելյան հողերի
հեա խառն: Այդպիսի հողերում առվույտը շատ
լավ բերք է առնիս:

Մինչև անգամ շատ բերրի սևահողը, յեթե իր
մեջ քիչ կիր ունի, գորշ կավախառն հողից քիչ
պիտանի չէ առվույտի համար, յեթե կավախառն
հողն իր մեջ բավականաչափ կրային աղեր ունի:

Բացի այդ, պահանջվում է, վոր հողի ներքևի
շերտի մեջ հեշտութամբ խոնավություն անցնի,
վորպեսզի արմատները կարողանան անարգել
իրենց հարկավոր խորության մեջ մտնել:

Առվույտի համար, ինչպես խոր արմատներ
ձգող բույսի, անհրաժեշտ է, վոր հողի ներքևի
շերտը, ինչպես ասված է, բավականի կիր ու-
նենա:

Հողեր կան, վոր առվույտի համար անպետք
են, ինչպես՝ խճուտ, քարքարոտ, գետնի յերեսին
մոտ, ջրջրոտ, ճահճային, շատ ծանր կավային և
ներքևի շերտը ջուր չծծող հողերն, նա և քիչ ավա-
ղայինները և շորաքայթները (աղուտները):

Սովորական առփուլսը բազմամյա բույս է։ Մի անգամ ցանկելուց, նա մի քանի տարիների ընթացքում բերք է տալիս, հետո հունձ տալուց դադարում է։

Սևահողերում, վրի ներքեի շերտը սովորաբար պինդ կապալին են, նա լերեք տարի լավ բերք է տալիս։ Յերբեմն իր կյանքի 3 տարում նա ալլասեռվում է, վատանում և միայն 2 հունձ է տալիս։

Առհասարակ առփուլսը յերկար տարիներ կարող է դիմանալ, լեթե հողի ներքեի շերտը փոխորր է, թափանցիկ և բավականին կիր ունի։ Վորքան առփուլսը նոր է ցանված և նրա արմատի կոթատեղը խորը չի մտած, չպետք է տափարը մեջը թողնել՝ մանավանդ վտղ դարնանը և աշնան վերջին։ Ղբանից առփուլսը կարող է շուտով փշանալ։

ՍԵՐՄԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՔԱՆԱԿԸ ՄԻ ՀԵԿ-ՏԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Սերմի ընտրության կամ գնելու ժամանակ ամենից առաջ ուշադրություն պետք է դարձնել, թե արդյոք մեջը դաղձի սերմեր չկան։ Այդ պարզիտ բույսը փաթաթվելով առփուլսի ցողուններին, անվում է նրա հյութով։ Դաղձը մի լեր-

կու տարում կարող է փշացնել առփուլսի ամբողջ բերքը։

Դաղձի սերմերն իրենց մեծությամբ և դուլնով զրեթե չեն տարբերվում առփուլսի սերմերից։ Միայն խոշորացուց ապակիով կարելի չե վորոշել դաղձի սերմերը, վորոնք բաց-գորշ գույն ունեն և մի քիչ մանր ու քիչ ապակե են։ Յեթե դաղձի 5 սերմ առփուլսի 100 սերմի մեջ ընկնի, ալդ սերմացուն անպետք կլինի, վորովհետև դաղձը նրա հետ հողի մեջ ընկնելով՝ շատ արագ և ուժեղ աճում է և հենց վոր առփուլսը ցողուններ է ձգում, դաղձը փաթաթվում է առփուլսին, ղվերը խրվում են նրա մեջ և առփուլսի հյութով անվում։

Դաղձը յերևում է դեղին բծերի տեսքով, վոր գնալով ավելի ու ավելի լայնանում են։

Այդ վարակը հենց վոր յերևաց դաշտում, պետք է փորելով հանել և ալբել։ Դաղձի սերմերը դիմանում են 2 կամ 3 տարի և պահում իրենց ծլելու ընդունակությունը։

Ցանքատեղում դաղձը յերևալու դեպքում պետք է հերկել և տեղն ալ բույսեր ցանել, իսկ առփուլսը պետք է փոխադրել ուրիշ տեղ և մաքուր, դաղձից ազատ սերմ ցանել։

Առփուլսի լավ հասած սերմերը փալլուն դեղին գույն ունեն՝ թեթև գորշ փալլով, բաց պա-

տահում են և կանաչավուն ծալր ունեցողները:

Սերմի լավորակութունն իմանալու համար ալս հեշտ և արագ միջոցը կա — մի բարակ յերկաթի կամ թիթեղի կտոր տաքացնում են մինչև կարմրելը և նրա վրա մի քանի հատ սերմ են գցում. լավ սերմը արագվելով ե կոտրվում, իսկ վատը միայն այրվում է, ածուխ գառնում իր տեղում:

Մի հեկտար տարածության վրա շարքացանով սերմ գնում ե 15 կիլոգրամից վոչ ավելի, իսկ շաղացանով՝ 24 կիլոգրամ: Յերբ սերմը ցանում են գարու կամ վարսակի հետ, սովորականից մի քառորդ պակաս ե գնում:

2-ր կլիմայում և հարավում 5 — 8 ֆունտ պակաս են ցանում, իսկ խոնավ, ջրովի և հյուսիսային շրջաններում՝ ավելի խիտ, մի դեսյատինին 2 — 4 կիլ. և ավելի:

ՀՈՂԸ ՄՇԱԿԵԼԸ

Առվույտը գլխավորապես ցանում են չորային տեղերում, դրա համար ել պետք ե հողն ախպես մշակել, վոր կորոդանա շատ խոնավութուն հավաքել իր մեջ և ալդ խոնավութունը տնտեսաբար ծախսել:

Պետք ե գիտենալ, վոկ առվույտը շատ ե վախենում մոլախոտերից, դրա համար ել պետք ե

հողը մշակելուց, հերկելուց հետո մոլախոտերը հեռացնել: Ալդ լերկու պակասությունների առաջը կարելի լե առնել՝ ցանքատեղն աշնանը խոր հերկելով — 22 — 27 սանտիմետր: Ինչքան հողը խոր հերկվի, այնքան առվույտի արմատները խոր կգնան և լավ կաճեն:

Միայն պետք ե աչքի առաջ ունենալ, վոր լերբ հողի ներքևի շերտը շատ պինդ ե, խորը չպետք ե հերկվի:

Աշնանը հերկված հողն ամբողջ ձմեռը պետք ե թողնել առանց փոցխելու, վոր թե աշնանը շատ անձրևներ ծծի իր մեջ և թե ձմեռը շատ ձյուն մատ վրան: Այսպես հերկն անելու դեպքում, մոլախոտերի սերմերը, վորոնք խորն են, մեծ մասամբ փչանում են:

Այսպես ուրեմն, առվույտի մշակութան հաջողութունը կախում ունի գլխավորապես աշնան խոր հերկից:

Քարնանը խոր հերկելու դեպքում հողը շուտ ե չորանում, առվույտը լավ չի աճում և մոլախոտերն ել չեն փչանում: շուտով սրանք զարգանում են, խեղդում առվույտի ցանքը և թանգարժեք սերմն իզուր տեղը կորչում ե:

Քանի վոր առվույտը մի տարվա համար չի ցանվում, ալ 4 — 5 տարիների, լավ բերք ստանալու համար ջանք չպետք ե խնայել՝ աշնանը

հողը լավ մշակելով, իսկ գարնանը, յերբ հողն
աֆնքան ե չորացել, վոր ել չի կպչում գործի-
քին, պետք ե փոցխել 2 — 3 անգամ, խաշած, ե
վոր կոշտերը մանրվեն, հողը հավասարվի ե
փխրացած վերևի շերտը կարողանա խոնավու-
թյունը պահպանել:

ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՅԱՆԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՅԵՎ ՅԵՂԱ- ՆԱԿԸ

Առվույտը, ինչպես ամեն մի բազմամյա խոտ,
կարելի չե ցանել, թե գարնանը ե թե աշնանը:
Յեթե հողը առվույտատեղի համար աֆնքան շուտ
ե հերկվել, վոր աշնանացանի համար պատրաստ
ե, փոցխում են ե սերմում: Այդպիսի ցանքը կա-
րելի չե անել ոգոստոսի կիսից մինչև սեպտեմ-
բերի վերջը:

Այն տեղերում, վորտեղ քիչ ձյուն ե գալիս ե
չորային ե, խորհուրդ չեն տալիս աշնանը ցա-
նել, վորովհետեւ նոր ծածկների կոթատեղը, վոր-
տեղից շվերն են դուրս գալիս, գետնի յերեսին
ե գտնվում: Աշնան ցանքը սաստիկ ցրտին չի
դիմանում, յերբ ձյունի տակ լավ ծածկված չի:
Այնինչ գարնանը ցանած առվույտը ամրապնդվում
ե, հողի մեջ խորն ե գնում նրա կոթատեղը ե
դիմանում ե ցրտին, յեթե ձմեռը քիչ ե ձյուն
գալիս:

Առվույտի գարնան ցանքը կարելի չե կատա-
րել ապրիլի 20 — 25: Չպետքե ուշացնել սերմի
ձգելը, քանի հողը խոնավ ե, չի չորացել, ապա
թե վոչ, նոսր կծլի ե չի կարողանա մոլախոտե-
րի հետ մաքառել:

Ինչպես աշնան, այնպես ել գարնան ցանքը
կարող ե լինել միմիայն առվույտի սերմով, կամ
վորե ե հացաբուլսի հետ խառն: Խառն ցանած
ժամանակ առվույտն առաջին տարին, բացի սեր-
մացուի արժեքից, ուրիշ ծախք չունի, քան վոր
հերկը, փոցխելը, ջրելը հացաբուլսերի համար ե
կատարվում: Հացաբուլսերի հետ խառն ցանելիս,
առաջ հացաբուլսերն են ցանում լաջն շարքերով,
վորից հետո միայն լաջն շարքերի մեջ տեղը կամ
հակառակ կողմից առվույտի սերմը պետք ե
ձգել, — յերկուսը մեկ-տեղ, մի շարքի մեջ ցանել
խորհուրդ չի տրվում, վորովհետեւ հացաբուլսը
առվույտին կխեղդի:

Առվույտի հետ ցանում են գարի կամ վա-
սակ, շատ սակավ ցորեն:

Գարնանը միմիայն առվույտի սերմ ցանելիս՝
կարելի չե ցանքը շաղացան, շարքացան ե լաջն
շարքացան անել: Շաղացանը ձեռնառու չի,
զրանից քիչ հունձ ե ստացվում, սերմը կանո-
նավոր չի ցանվում, շատ ե գնում, ծախքը շատ
ե նստում ե դժվար ե լինում մոլախոտերը վոչըն-

չացնել: Բայց լեթե շարքացան գործիք չկա, ապա ստիպված շաղացան պետք ե անել, այդ դեպքում ցանքատեղը պետք ե լավ փոցխած և հողը հավասարեցրած, տափանած լինի, վորպեսզի սերմը խոր ու փոս տեղ ընկնելով, չփչանա, ալլ ամբողջութամբ ծլի:

Ջրովի և մոլախոտերից ազատ հողերում կարելի լե համարձակ մոտ-մոտ շարքերով ցանել: Իսկ վոչ ջրովի և մոլախոտա հողերում շարքերն աչքան հեռու պետք ե լինեն իրարից, վոր հնարավոր լինի քաղհանել, գործիքով մոլախոտերը միջից հեռացնել, հողը փափկացնել և խոնավութուն պահպանելով՝ հեշտացնել առվույտի սննդառութունը: Շարքերի մեջ լաչն արանքներ թողած ժամանակ 4 կիլո սերմ քիչ կցանվի մի հեկտարի վրա:

Քանի վոր սերմը շատ մանր ե, ցանելուց հետո պետք ե տափանով կամ փոցխի հակառակ կողմով ծածկել:

Փորձը ցույց ե տվել, վոր լաչն շարքամեջ թողած ցանքը շատ հուճե ե տվել, իսկ շաղացանը՝ քիչ:

Առվույտը մշակելիս պետք ե աչքի առաջ ունենալ, վոր առաջին տարին նա հուճե չի տալիս, մանավանդ վոր հացաբույսերի հետ են ցանել: Միայն քիչ հուճե ե տալիս անձրևալին տարին,

լերը միմիայն առվույտ ե ցանած, առանց հացաբույսերի ծածկուլթի: Յերկրորդ տարուց սկսվում ե կանոնավոր հուճը, լեթե առաջին տարին նա բարձրացել ե:

ՑԱՆՔԻ ԽՆԱՄԲԸ, ԲԵՐՔԻ ՔԱՆԱԿԸ, ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՀԱՎԱՔԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ, ՉՈՐ ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Ցանքի խնամքը: Յեթե առվույտը հացաբույսերի հետ ե ցանվում, առաջին տարին խնամքի պահանջ չունի, միայն պետք ե հոգալ, վոր աչանը տավարը չարածացնեն ցանքատեղում, վորից արմատի կոթատեղերը Ֆլասովում են և փչանում:

Յեթե առվույտը ցանված ե առանց հացաբույսերի ծածկուլթի, անհրաժեշտ ե ցանքի միջի մոլախոտերը քաղհանել:

Յեթե ցանքը կատարված ե լաչն շարքերով, քաղահանել կարելի լե մի ձի լծած քաղհանիչով:

Աչանը պետք ե ցանքատեղը փոցխել, դրանով թե մոլախոտերը կփչանան, թե հողը կփխրանա, թե խոնավութունը լավ կծծվի, և առվույտը փոցխելուց հետո կսկսի լավ թփակալել, և նրա բերքը շատ կլինի:

Յերկրորդ տարվա գարնանը, լեթե առվույտն

ուժեղացել է, պետք է թեթև փոցխով փոցխել, վր հոգը փխրանա, առվույտը բոլ քշի:

Հնձելուց հետո թեթև փոցխով փոցխում են, իսկ աշնանը նորից փոցխում:

Յերրորդ տարվա զարնանը, յերբ հոգը սաստիկ պնդում է և առվույտը սաստիկ կոպտանում, լավ է յերկաթե ծանր փոցխ ձգել և ալեղի խորը: Դրանցից առվույտը ջահելանում է, սաստիկ թփակալում և յերրորդ ու չորրորդ տարիներն էլ լավ բերք է տալիս: միայն հինգերորդ տարին նա սկսում է նոսրանալ և լավ հունձ չտալ, փշանալ:

2. Բերի քանակը: Զրովի հողերում լավ խնամքի դեպքում կարելի չե տարեկան 3 — 5 հունձից ստանալ 500 — 600 փութ (8 — 10 տոնն) չոր առվույտ: Շատ բերք տալուց առվույտը հողից վերցնում է և մեծ քանակությամբ սննդաբար աղեր, դրանից հողը թուլանում է և փոխանակ 5 տարի բերք տալու, տալիս է 2 — 3 տարի: դրա առաջը կարելի չե առնել հողը պարտադրանքով և փոցխելով:

Մերմը ծլում է ցանելուց հետո 10-րդ որը: Յեթե սերմը ցանվել է ապրիլի 28-ին, մայիսի 8-ին յերևում են նրա ծիւրերը, իսկ ծաղիկը լինում է մայիսի վերջին կամ հունիսի սկզբներին:

3. Առվույտը հավաքելու ժամանակը: Առվույ-

տը հնձում են, հենց վր սկսում է ծաղիկել: ալդ ժամանակ հնձած, չորացրած առվույտն ալելի սննդաբար է: Յեթե ալդ ժամանակը բաց թողնվի, 5 — 8 որ հետո նրա ցողունները փայտանում են, խոտը կոշտանում է և միջի սպիտակուցային սննդաբար նյութերը փշանում ու կորցնում են իրենց քնքշությունը:

Հնձելը չպետք է ուշացնել և ալն պատճառով, վր խոնավ տարին անշուր հողերում կարելի չե յերկու հունձ ստանալ: Զրովի հողերում կարելի չե ամսե-ամիս հնձել — մայիսի վերջին, հունիսի վերջին, հուլիսին և այսպես մինչև հոկտեմբեր ամիսը:

Ջահել, հյուսթալի և պարարտ առվույտի ցանքի մեջ տավար չպետք է արածացնել, մանավանդ հորթեր: Առվույտ ուտելուց նրանց փորը գազով լցվում է, ուռչում և կարող է մահ պատճառել, յեթե ժամանակին գազը չհեռացվի:

Հիվանդացած անասուններին պետք է կրաջուր խմացնել, կամ գազը հանելու համար բուժակ կանչել, առանձին դործիքով փորի յետևի կողմը ծակելով՝ գազը դուրս բերել:

Ալդ հիվանդությունից առվադն ազատ պահելու համար, չպետք է կանանչ առվույտով կերակրել — 1) վաղ առավոտյան, յերբ ցոյը չի անցել, կամ առավոտյան անձրևներից թրջվել է,

թացացել 2) չպետք է անոթի տավարին կանաչ կեր տալ, ալլ ալդ կերը պետք է խառնել չոր խոտի, ծղոտի, դարմանի հետ 3) տավարին մի-անգամից կանաչ առվույտ շատ չտալ 4) կանաչ ու թարմ առվույտով կերակրելուց հետո տավարին իսկույն ջուր չպետք է տալ, ալլ 2 — 3 ժամ հետո, մանավանդ ամառվա և աշնան տաք որերին:

Տավարը կարելի է առվույտի ցանքի մեջ հնձելուց հետո թողնել կապած, վոր փոսնատաակ չտան, յերբ ցանքը բավականի չորացել է և յերկրորդ անգամ հնձելու հույս չկա:

Առվույտի հունձը շատ զգուշ պետք է կատարել Գլխավորապես պետք է հետևել, վոր տերևները չթափվեն, քանի վոր դրանց մեջ է սննդաբար նյութերի մեծ քանակը:

Չոր տեղերում հնձած առվույտի տերևները շուտ են չորանում, թափվում, ախինջ ցողունները մնում են հյութալի և խոնավ:

Վորպեսզի հնձած առվույտի տերևները չթափվեն, չոր ու տաք յեղանակին չպետք է փռված թողնել, ալլ հավաքել շերտ-շերտ և մի քանի ժամ հետո փոքրիկ ու թեթև թուփակներ դնել, վոր ող խաղա մեջը: Հենց վոր ալդ թուփակների մեջ բավականաչափ չորանա, պետք

է տեղափոխել սարայի տակ, ընդարձակ տեղ դնել:

Անձրևային տարին, անձրևոտ կլիմայում, յերբ հունձն ընկնում է անձրևային որերին, հնձած առվույտը պետք է թողնել իր տեղում մի որ, մինչև որ նա ճլորի, հետո վերցնել գետնի մեջ խրած ու չարդախ շինած ձողերի վրա փռել, չորացնել և ապա դեզ դնել:

Յեթե հնձի ժամանակ հաճախ անձրևներ են գալիս և արգելք դառնում հավաքելուն, հնձած առվույտը 1 կամ 2 որ թողնում են շերտերով փռած, հետո հավաքում են $4\frac{1}{4}$ մետր լայնությամբ, հարկավոր յերկարությամբ և 22 — 36 սանտիմետր բարձրությամբ դնում, պինդ նստեցնում, վրան աղ ցանում՝ մեկ ցենտներ խոտին մոտ 250 կիլոգրամ, և ապա դեզը դնում 4 մետր բարձրությամբ, յերկու կողմը թեք, ծղոտով ծածկում, մի 10 որ պահում, վոր մեջը տաքանա, հետո քանդում, չորացնում, նորից դեզ են դնում ու գործադրում:

Բայց ավելի գործնական յեղանակն այս է. մեծ քանակությամբ առվույտ ունենալու դեպքում, յերբ ուզում են դեզ դնել, մի բարակ շերտ առվույտ դնելուց հետո վրան ծղոտ կամ դարման են փռում, նորից առվույտ դնում և վրան ծղոտ

կամ դարմանն փուռում և այդպես շարունակում
մինչև դեպի գլուխը:

Այդ ձևի հարմարությունն այն է, վոր ծղոտը
կամ դարմանը դեպի մեջ դրվելով՝ ծծում, իրեն
ե քաշում առվույտի խոնավությունը:

4 Չոր առվույտի հասկությունը: Իր ժամա-
նակին լավ հավաքած առվույտը շատ լավ և
սննդաբար չոր խոտ է տալիս, վորը բոլոր ա-
նասուններին համար, ձիերից սկսած մինչև խո-
զերը, լավ կեր է: Նամանավանդ մեծ նշանակու-
թյուն ունի կաթնատու կովերի, հորթերի և
խոզերի համար, ինչպես շահել, այնպես ել պա-
ռավ եգերի համար:

Կովերին խոտ ու դարմանի հետ խառն առ-
վույտ տալու դեպքում կաթն ավելանում է, իսկ
ձիերն արագ չաղանում են: Մի կիլոգրամ չորա-
ցած առվույտը փոխարինում է 400 գրամ քուսպի:

Առվույտի կանաչ կերը, հացահատիկների հետ
խառնած, խոճկորներին ուտեցնելիս, նրանք շուտ
բոյ են քշում, մեծանում և շատ միս տալիս:

Խոճկորները լավ դարգանում են, չերբ իրենց
կենդանի քաշի 2—3 % -ի քանակությամբ հա-
ցահատիկների հետ խառն կանաչ առվույտ են
տալիս: Յեթե խոճկորի քաշը 40 կիլո չէ, ու-
րեմն պետք է տալ մոտ 1 կիլո հացահատիկ և
առվույտ, վորքան կուտի:

Չորացած առվույտով ձմեռը կերակրում են և
խոշոր խոզերին: ավելի լավ է, վոր առվույտը
մանր կտրատած լինի և գոլորշու մեջ պահած:

Ձիերին չորացած առվույտ տալուց ախոռի
մեջ թափված փշրանքները պետք է հավաքել և
գոլորշու մեջ քիչ պահելով՝ խոզերին ու թըռ-
չուններին տալ:

Առվույտի չոր տերևներն իրենց սննդաբարու-
թյամբ հավասար են թփի:

ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՍԵՐԾ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

Առվույտի սերմ պատրաստելն ավելի ձեռնը-
տու չէ, չերբ ցանքատերն ինքն է հոգ տանում
առաջին՝ սերմացուն մաքուր կլինի, առանց դաղձի
սերմի, չերկրորդ՝ նա թանգ գնով դրսից սերմ
չի գնի, ավելացածն ել ծախելով՝ շահած կլինի:

Չպետք է սերմ վերցնել չերկրորդ տարին,
քանի վոր այդ տարին քիչ սերմ է ստացվում և
այնպես լիքը (տուռ) չեն լինում սերմերը, ինչ-
պես չերրորդ ու չորրորդ տարիներին: Ամենից
շատ սերմ ստացվում է չերրորդ տարին, իսկ
ավելի շահեկան է վերցնել չորրորդ տարում:

Սերմ ստանալու համար թողնում են ցանքի
մի վորոշ մասը, վոր ավելի մաքուր է մոլախո-
տերից և հավասար է բարձրացած ու ծաղիկ
բուսած:

Մի հեկտար տեղից միջին հաշվով ստացվում է $1\frac{1}{2}$ —3 ցենտներ սերմ, բայց կարող է ավելի կամ պակաս ստացվել՝ նախած թե բույսն ինչպե՞ս է բեղմնավորվել միջատներից, գլխավորապես մեղուներից:

Այն շրջաններում, վորտեղ առվույտ է ցանվում, սերմ ստանալու համար շատ ձեռնատու լե զբաղվել նաև մեղվապահությամբ:

Սերմը փեճեկներից հանելու համար քերիչ գործիք կա, վոր ավելի լավ է սերմը դուրս բերում, քան կալսելով, ծեծելով:

Մաքուր, դաղձի խառնուրդից ազատ սերմի մի ցենտները ծախվում է 100—120 ռուբլիով: Մի հեկտար տեղից $1\frac{1}{2}$ ցենտներ սերմ ստանալուց, այդ գնով ծախելուց ավելի շահական է առվույտի ցանքը, քան ցորենինը:

Առվույտի սերմը պետք է հավաքել այն ժամանակ, լերբ նրա փեճիկները մուգ գույն են ստանում: Ընդհանրապես քաղը չպետք է ուշացնել և սպասել, վոր բոլոր սերմերը հասնեն, վորովհետև հասած սերմերը հեշտությամբ թուփվում են:

Խ. Հայաստանում ջրովի տեղերից ստացվում է չոր առվույտ, 60—80 ցենտներ, 3 տարուց մինչև 5 տարի: Հնձվում է առաջին տարին մի անգամ, կամ թողնում են:

Յերկրորդ տարին հնձում են 2 անգամ:

Յերրորդ » » 3 »

Չորրորդ » » 3 »

Հինգերորդ » » 2—3 »

Իսկ վեցերորդ տարին հունձ չեն վերցնում:

Չոր առվույտի փութը ծախվում է պետական հիմնարկություններում 1 ռ. 20—1 ռ. 60 կոպ., իսկ մասնավորները ծախում են 2 ռ. 40 կ. և ավելի: Սերմի փութը ծախում է 45—50 ռուբլով: Հայգյուղկոոպի միջոցով Սերմացու կարելի լե ստանալ Թուրքեստանից, ստացվում է նաև Ֆրանսիայից:

Առվույտի մշակութունը տարածված է Եջմիածնի և Յերևանի ջրարբի դաշտավայրերում: առվույտ աճում է նաև Լենինականի շրջանում:

ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՍԵՐՄՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Անհատական հողամասի վրա քանի վոր մեծ տարածություն չի բռնում, դժվար է առվույտի սերմնափոխություն կատարել: Առվույտը 4 կամ 5 տարի միևնույն տեղում պիտի մնա, այնինչ գյուղացին իր հողամասում մի տարի ցորեն է ցանում, մյուս տարին գարի, իսկ յերրորդ տարին՝ հանգիստ թողնում, վոր նախից ցորեն, գարի ցանի և հնձելուց հետո իր տավարը մեջն արածացնի: Յերբ հողամասը համայնքին է տրված, կամ

արտելի, միայն աչդ դեպքում կարելի լի կանոնա-
վոր սերմնափոփոխութիւն մտցնել. հողամասը
պետք է 6 կամ ութ մասի բաժանել, առավույտին
առանձին տեղ տալ, մյուս մասերում ցանել արժե-
քավոր բույսեր՝ նալած տեղական պլաններին:

ԹՈՒՐԳԵՍՏԱՆԻ ԱՌՎՈՒՅՏԸ

Թուրքեստանի առվույտն առաջացել է սովո-
րական կապույտ կամ ֆրանսիական առվույտից.
Նրա տերևների, ցողունի և ծաղկի կազմը փոխ-
վել է սաստիկ շոգերի ներգործութիւնից:

Թուրքեստանի առվույտն աճում է չոր, խիստ
տաք շրջաններում, աղային նյութերով հարուստ
հողերում: Նրա տերևները ֆրանսիականից մանր
են, ավելի կոշոր ձևով, կոշտ և հաստ, ցողունը
պինդ և բոյը ցածր:

Տերևներն աչքան շատ չեն վրան. սննդատու-
թյան կողմից ել սովորական առվույտից բավա-
կանի ցածր է:

Թուրքեստանի առվույտի արժանիքն այն է,
վոր դիմանում է չորութեան և հաշտվում է աղ-
քատ և աղային հողերի հետ. նա լավ բերք է
տալիս ջրովի հողերում, իսկ սերմ չի ստաց-
վում, յեթե ծաղիկը բեղմնավորված չի լինում
մեղուների միջոցով. ահա թե ինչ պակասութիւն
ունի սա՝ ֆրանսիականի հետ համեմատած:

Մշակութեան յեղանակը սովորական առվույտի
մշակութիւնից վոչ մի բանով չի տարբերվում:
Նա հետզհետե կորցնում է իր նախկին ունակու-
թիւնները բարեխառն կլիմայում և մոտենում
սովորական առվույտին — ֆրանսիականին, վորից
առաջացել է:

ԴԵՂԻՆ ՄՆԳԱՂԱԶԵՎ ԿԱՄ ՇՎԵԴԱԿԱՆ ԱՌ- ՎՈՒՅՏԸ (ԲՈՒՐԳՈՒՆ):

Կերի բոլոր խոտերի մեջ դեղին առվույտն
ամենից շատ ուշադրութեան արժանի լի, նա մեծ
ապագա ունի հարավարևելյան անջրդի դաշտա-
վայրերում: Նրա մշակութիւնը վաղուց հայտնի
լի Շվեդիայում և ալեգից ել ստացվել է իր
շվեդական առվույտ անունը:

Սննդատուութեան կողմից նա շատ բարձր է
սովորական առվույտից աճում է ամեն տեսակի
հողերում, յեթե նրանց մեջ բավական քանակու-
թեամբ կիր կա. շատ լավ բերք է տալիս Դեղին
առվույտը ցրտերի և չորութեան դիմացկուն է.
Նա տարածված է ցուրտ հյուսիսից մինչև կիզիչ
հարավը: Ամեն մի կլիմայի համար դեղին առ-
վույտի վորոշ տեսակը կա: Որլնակ, դեղին առ-
վույտի սերմը Շվեդարիայից, վորտեղ ամառը
խոնավ է և կլիման բարեխառն, չի կարելի փո-
խադրել և մեր հարավ — արևելյան չորային տեղե-

րում ցանելի Սերմը պետք է վերցնել իր շրջանի ցանքսերից, կամ աչն տեղերից, վորտեղի կլիման և հողը նման են տեղականին:

Դեղին առվույտն ալժամ գնահատվում է վորպես արոտատեղի ընտիր և դիմացկուն խոտ: Տավարը նրա ցանքի մեջ բաց թողնելով արածացնում են և, վորտի տակ տալուց հետո, նրա թփերը դարձյալ աճում են. չորալին տեղերում տավարն արածացնելու դեպքում դեղին առվույտից փորը չի ուռչում:

Մի խոսքով՝ չորալին, անջրդի դաշտավայրերում, տավարապահութան համար դեղին առվույտն, ինչպես արոտատեղի խոտ, հայտնի չէ: Նա խիտ թփեր ունի: Խոր ու պարարտ հողերում, լեթե տավար բաց չեն թողնում, վորտառակ չեն տալիս, թուփը բարձրանում է մինչև 1 $\frac{1}{2}$ արշին (1 մետր), վրան ունենում 25—100 և ավելի ցողուններ: Բուրգունը սիրում է լույս և արևի ջերմութուն: Նրա ցողունները փռված են դեպի վեր, քառանկյունի լեն, ճուղավորված և մաղիկներով ծածկված: Պտուղը մանգաղաձև է, սերմերը պատիճների մեջ սովորական կապույտ առվույտի սերմերից քիչ մանր են և զանազան գույնի լեն լինում—գորշ, դեղին, կարմրա—դեղին և կանաչ:

Սերմի կեղևը շատ պինդ է, դժվարությամբ է հողի մեջ փտում: Նա այնքան պինդ է, վոր սերմը

լերբեմն հողի մեջ ամբողջ տարի մնում է և ծիլ չի տալիս, կամ 100 սերմից 20—22—ն է ծլում:

Սերմի ծլելը հեշտացնելու համար, թրջոց են գնում կամ ավաղի հետ խառնած՝ քսակի մեջ լցնում և քսակը ծեծում. դրանից սերմերի կեղևի վրա ճանկաւածքներ, ճեղքեր են առաջանում և սերմը լավ է ծլում:

Բուրգունի ամեն մի թուփը շատ սերմ է տալիս: Դեպքեր են լեղել, վոր մի թփից 41, 400 սերմ է ստացվել:

Բուրգունի արմատը լերկար է, ուժեղ, առածգական, կոպիտ, ունի հաստ կաշի. նա խոր արմատներ է ձգում (3—3 $\frac{1}{2}$ մետր), մինչև անգամ պինդ հողում (մոտ 2 մետրից ավելի): Դեղին առվույտը լավ չի աճում կիզահողում (տորֆում), սաստիկ փխրուն սևահողում և առհասարակ սաստիկ խոնավ հողերում:

Նրա համար պետք է աշնանը խոր հերկել, վոր կարողանա իր արմատներն ազատ տեղավորել:

Փորձը ցույց է տվել, վոր դեղին առվույտի սերմն ավելի լավ է աշնան վերջերին ցանել, աչն հաշվով, վոր մինչև ցրտերն ընկնելը սերմը չծիլի: Ձմեռնամառն ցանած սերմերը գարնանը համահավասար են ծիլ տալիս: Գարնան ցանածը,

լեթե տեղը ջրովի չի և լեղանալն անձրևալին,
սերմերի մի մասը չի ծլում և ծլածն ել անկանոն
ե լինում:

Շարքը շարքից 12 վերջով հեռավորության
վրա սերմը ցանելու դեպքում ամենաշատ բերքն
ե ստացվում:

Բուրգուներ ցանում են $2-3 \frac{1}{2}$ փութ (33—57
կիլոգրամ) մի դեսյատինի վրա:

Ամերիկայում շատ հաջող կերպով բուրգուներ
վոչ թե սերմով, այլ կտրոնով են ցանում: Բուր-
գունի թփերը կտրատում են, դնում ափսյաների
մեջ լեվ հատուկ շինած գութանով ծածկում: Այդ
կտրոնների մեծ մասը բուսնում ե և աճում:

Բուրգուներ ցանքատեղում մնում ե 4—6 և
ավելի տարիներ, նայած հողի պարարտության
նրա միջի կրին:

Այս բոլորից պարզ ե, վոր առվույտը մեր
գյուղատնտեսության համար շատ ոգտակար ե,
մանավանդ անջրդի հողերում, և նրան ընդարձակ
տեղ պետք ե տալ մանավանդ անասնապահության
շրջաններում: Առվույտ ցանելով՝ հողն իզուր չի
կորչի, ավելի կպարարտանա և լիուլի կվարձատրի
ցանքատիրոջը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0282414

18401

Գրք 30 Կ.

Обработка эспарцета
Собт. агроном КОСТАНДИН К.

Госиздат ССРА, Эривань 1933 г.